

אמיתי גרוסברגר

הרחבות וחידושים בעקבות מאמרו של יואב ברזלי

קראתי בעניין רב את מאמרו של ברזלי על תפקידו של שלמה בשיר השירים.¹ הרעיון המרכזי במאמר הוא שהאזכורים בשיר השירים של השם 'שלמה' או אזכוריו של תוארו 'המלך', יוצרים הנגדה בין תיאור האהבה התמימה של הדוד והרעיה – לבין תיאור האהבה של המלך בארמונו. אהבתם של הדוד והרעיה מתוארת כאהבה הדדית, אקטיבית ופשוטה. לעומתם שלמה מתואר כקשור לנשים רבות, קשר המתואר בראוונות רבה, ובולטת בו הפסיביות של המלך. ברצוני להמשיך את הרעיון הזה, ולהרחיבו בשני היבטים. האחד, שהניגודיות בין תיאור שלמה/המלך לתיאור הדוד איננו מתייחס רק לשלמה, אלא גם לדוד אביו, והשני – שההשוואות אינן מצויות רק במקומות שבהם מופיעה המילה 'המלך' או 'שלמה' במפורש, אלא גם במקומות שבהם היא איננה מופיעה.

המאמר בנוי לפי סדר הפסוקים בספר שיר השירים (חלק א ידון בשיר הפותח את שיר השירים, חלק ב בהמשך פרק א' בשיר השירים, וחלקים ג-ד בשאר המגילה).

א

הפסוקים הראשונים בשיר השירים מהדהדים את דמותו של דוד, אביו של שלמה. דברי הרעיה ש'המלך' מביאה אל 'חדריו', השבח שלה ע"י הדוד כ'יפה בנשים', וכן הביטוי 'אם לא תדעי לך' – מהדהדים את סיפור אבישג, שהובאה אל חדרו² של המלך דוד:

שיר השירים פרק א'	מלכים א פרק א'
<p>מְשַׁכְנֵי אַחֲרָיָה נְרוּצָה הִבִּיאֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בְּךָ נִזְכִּירָה דְדִידְךָ מֵיַד מִישָׁרִים אַהְבוּךָ (ד) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים (ח)</p>	<p>וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיִּכְסְהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ. וַיֹּאמְרוּ לוֹ עַבְדָּיו יִבְקְשׁוּ לְאֹדֵנֵי הַמֶּלֶךְ נֶעְרָה בְּתוּלָה וְעִמְדָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְתֵהִי לוֹ סִכְנַת וְשֹׁכְבָה בְּחִיקָה וְחָם לְאֹדֵנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיִּבְקְשׁוּ נְעֵרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אַבִּישָׁג הַשִּׁוֹנְמִית וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַנְעֵרָה יָפָה עַד מָאוֹד וְתֵהִי לַמֶּלֶךְ סִכְנַת וְתִשְׁרְתֶהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה (א-ד)</p>

1 ' ברזלי, 'מה זאת אהבה? תפקידו של שלמה המלך בשיר השירים', **מגדים** נט [תשפ"א], עמ' 41-59.
2 אזכור ה'חדר' בספר מלכים מופיע כשבת שבע הולכת אל חדרו של דוד ומוצאת שם את אבישג: **"וַתָּבֵא**

הקשר מתחזק בהמשך המגילה, שבו מכונה הרעיה פעם אחת בשם 'השולמית' – שם שמזכיר את כינויה של אבישג – 'השונמית': "שׁוּבֵי שׁוּבֵי הַשׁוּלְמִית שׁוּבֵי וְנַחֲזָה בָּךְ מֵהַ תִּחְזוּ בְשׁוּלְמִית כְּמַחֲלַת הַמְּחַנְיָם" (שה"ש ז', א).³

לאור רעיונו של ברזלי, ניתן לומר שגם כאן מוצגת אהבתם של הדוד והרעיה, "היפה בנשים" (שה"ש א', ח), כמנוגדת ליחסי דוד ואבישג. היחסים בין דוד לאבישג הם פרקטיים. אמנם אבישג מובאת אל המלך, אך מודגש שהוא "לא ידעה" (מל"א א', ד), ואין כל תיאור של קשר נפשי ביניהם. לעומתם הקשר בין הדוד לרעיה הוא קשר נפשי עמוק, השואף להתממש בקשר פיזי.

ב

הרעיה מדמה את עצמה ליריעות שלמה: "שְׁחֹרְךָ אָנִי וְנָאֵה בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם כְּאֵלֵי קֶדֶר פִּירֵיעוֹת שְׁלֹמֹה" (שה"ש א', ה). הקשר של דימוי זה לחיי שלמה לא מובן, וקשה לעגן את הצעתו של ברזלי (עמ' 57) לפסוקים העוסקים בחיי שלמה בספר מלכים. ברצוני לקשור את הביטוי הזה לבקשתו של דוד לבנות בית לארון ה' בספר שמואל, בה מופיעה המילה הנדירה 'יריעה'.⁴ הרקע לבקשתו של דוד הוא העלאת ארון ברית ה' מקרית יערים לירושלים (שמ"ב פרק ו') כשמיד לאחר מכן מסופר שדוד שואל/מבקש לבנות בית לה'. ה' נענה בשלילה לבקשת דוד, אך מבטיח לו שבנו (שמאוחר יותר יתברר שהוא שלמה) יבנה את הבית: "כִּי יִמְלֹאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימְתִי אֶת זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶדְ וְהִכִּינְתִי אֶת מַמְלַכְתּוֹ. הוּא יִבְנֶה בַּיִת לְשָׁמַיִם..." (שמ"ב ז', יב-ג). עיון בפסוקים מראה שלא רק המילה 'יריעה/ות' מחברת בין הסיפורים, אלא גם מילים נוספות:

בת שבע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וְאֲבִישָׁג הַשׁוּנְמִית מְשַׁרְת אֶת הַמֶּלֶךְ" (מל"א א', טו). הצירוף 'בוא אל חדר' מופיע בתנ"ך 12 פעמים, ומתוכם רק בעוד שני סיפורים – שמשון ואמנון – בהקשר של אינטימיות זוגית (שופטים ט"ו, א; ט"ז, ט, יב; שמ"ב י"ג, י). דוד הוא המלך היחידי שצירוף זה מופיע אצלו ועליו מתאים לומר 'הביאני המלך חדריו'.

3 על הקשר האפשרי בין 'השולמית' לבין 'השונמית' (בחילופי מנ"ך) כבר הצביעו רבים (ראו למשל בפירושו של ע' חכם, **דעת מקרא על שיר השירים**, על פסוק זה). החידוש במאמר זה הוא הוספת קווי הדמיון של 'הביאני המלך חדריו', ואם לא תדעי לך, וכן המשמעות המוצעת לקווי הדמיון הללו.

4 במרבית הופעותיה של המילה, היא קשורה ליריעות המשכן (45 מתוך 54). 7 ההופעות הנותרות מופיעות בהקשרים שונים בישיעהו, ירמיהו, חבקוק ותהלים (ישעיהו נ"ד, ב; ירמיהו ד', כ; י', כ; מ"ט, כט; חבקוק ג', ז; תהלים ק"ד, ב).

שמואל ב פרק ז'	שיר השירים פרק א'
<p>וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנְּבִיא רְאֵה נָא אֲנֹכִי יּוֹשֵׁב בְּבַיִת אַרְזִים וְאֶרְוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה...⁵ כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הָעֲלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֵהְיָה מִתְהַלֵּךְ בְּאֶהָל וּבְמִשְׁכָּן. בְּכָל אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִדְבַּר דְּבַרְתִּי אֶת אֶחָד שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לְרֻעוֹת אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא בְּנִיתֶם לִי בַיִת אַרְזִים. וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדֵי לְדָוִד כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן הַנְּהַן מֵאַחַר הַצֹּאן לְהִיּוֹת נֶגֶד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל (ב-ח)</p>	<p>שְׁחֹרָה אֲנִי וְנֶאֱוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם כְּאֶהְלִי קָדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה... הַגִּידָה לִי שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי אֵיכָה תְּרַעָה אֵיכָה תִּרְבִּיעַן בְּצִהָרִים שְׁלֹמָה אֵהְיָה כְּעֵטָיָה עַל עֲדְרֵי חֲבִירָיָה. אִם לֹא תִדְעֵי לֶךְ הִיפָּה בְּנָשִׁים צְאִי לֶךְ בְּעֶקְבֵי הַצֹּאן וְרַעִי אֶת גְּדִיתֶיךָ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרַעִים (ה-ח) קְרוֹת כְּתִינּוּ אַרְזִים רְחִיטְנוּ [כְּהִיטְנוּ קְרִי] כְּרוֹתִים (ז)</p>

דוד יושב בבית ארזים ומבקש לבנות בית לה', שארונו נתון בתוך היריעה. ה' דוחה את בקשתו בטענה שהוא כבר שנים מהלך באהל ובמשכן, ושהוא לא ציווה מהרועים את עמו (ביניהם דוד, רועה הצאן) לבנות לו בית.⁶ בשיר השירים, הרעיה מומשלת ל'אהלי קדר'⁷ ויריעות שלמה, והיא מבקשת מהדוד שיגיד היכן הוא רועה. חלומה הוא על בית ארזים המשותף לשניהם.⁸ הדוד עונה בשלילה על טענה זו, שכן מקומו נע ונד, ביחד עם הצאן ובמשכנות הרועים.⁹

- 5 וּבַדְּהָ"י - 'נְאֻרוֹן בְּרִית ה' תַּחַת יְרִיעוֹת' (דה"א י"ז, א).
- 6 במאמר קצר זה לא אעסוק בשאלה העקרונית האם ה' רצה בית קבע לשבתו (ראו על כך אצל א' שנדרופי, **הדר העולם**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 188-224). ובכל זאת די ברור מהפסוקים בספר שמואל שמבחינתו של ה' לא היה שום חיסרון בנדודיו 'באוהל ובמשכן', ושהרצון לבנות בית יציב במקום אחד מגיע מדוד.
- 7 ייתכן שבשל כך נבחר דווקא הדימוי 'אהלי קדר', שכן בני קדר, הישמעאלים הנודדים (בראשית כ"ה, יג), מבטאים בצורה חזקה את הנודדים (ראו ירמיהו מ"ט, כח-לג), והיו מפורסמים ברעיית צאנם (ישעיהו ס', ז; יחזקאל כ"ז, כא).
- 8 אומנם הפסוק על בית הארזים מופיע בלשון רבים - "קְרוֹת כְּתִינּוּ אַרְזִים רְחִיטְנוּ [כְּהִיטְנוּ קְרִי] כְּרוֹתִים" (שה"ש א', ז), אולם נראה שמדובר כאן בשאיפה של האישה לבית משותף של שניהם, כמו שהציע א' עסיס, **אהבת עולם אהבתך - קריאה חדשה בשיר השירים**, תל אביב 2009, עמ' 249 הערה 25. לדעתו: "האישה ממשיכה ומפתחת את הרעיון של מערכת יחסים קבועה וממוסדת: 'קְרוֹת כְּתִינּוּ אַרְזִים רְחִיטְנוּ כְּרוֹתִים' (פסוק ז). עתה היא מדברת על ביתם שלהם... האישה מבקשת לדבר כאן על שאיפתה לקשר ממושך. ההתייחסות לעצים הגדולים והחזקים ולקורות הבית אינה אלא ביטוי לשאיפתה למיסוד הקשר, ליציבות ולחוסנו" (עסיס, עמ' 53-54). ואכן, לאורך שיר השירים הבית מופיע רק בדברי הרעיה אל הדוד, ובשאיפתה לקשר יציב וחזק ביניהם (א', ז; ב', ג'; ד', ג'; ד', ח'; ב, ז).
- 9 **בית ארזים** - מופיע רק בדברי דוד בשמ"ב, בתיאור בניית בית ה', ובשיר השירים. **משכן** - מופיע במקרא כמעט תמיד בהקשר למשכן ה' (90% מ-139 הופעות קשורות לכך - בעיקר בתורה, בתהלים ובדברי הימים).

לאורך שיר השירים קיים המתח בין הרעיה, המבקשת למסד את היחסים, לבין הדוד, שמדגיש את התנועה והשינוי. בעוד הרעיה שואפת ששניהם יגורו יחד **בבית** ארזים, להביא את דודה אל **בית** אמה ואל **בית** היין, ומשתמשת בדימוי של הקרבת הון **הבית** באהבה (שה"ש ב', ד; ג', ד; ח', ב, ז)¹⁰ – המילה 'בית' נעדרת מעולם הדימויים של הדוד. הדוד מדגיש שאין מקומו קבוע אלא הוא נע עם עדרי הצאן – "צֵאִי לָךְ בְּעֶקְבֵי הַצֹּאֵן" (שם א', ח), הוא מציץ מן החרפים כמו צבי ועופר האיילים (שם ב', ט), דופק על פתחה של הרעיה, אך חומק ועובר כאשר היא פותחת לו (שם ב', בו). המגילה מסתיימת בהזדהות מסוימת של הרעיה עם הדינמיות של הדוד, והיא קוראת לו: "בְּרַח דּוֹדִי וְדָמָה לָךְ לְצִבִּי אוּ לְעֶפֶר הָאֵילִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים" (שם ח', יד), ובכך מועבר מסר שהאהבה האמיתית מתבטאת בדינמיות ובהתקדמות אין סופית, והיא לעולם אינה עוצרת במקום אחד, גם אם זה יהיה "בית ארזים" מפואר ככל שיהיה.¹¹ בית הקבע ששלמה בונה לארון ה', משמש כסמל מנוגד לאהבה האמיתית שלעולם אינה מתקבעת אלא תמיד ממשיכה להתקדם.

ג

התיאורים השונים בספר שיר השירים, הן של הרעיה, הן של האהבה בין הרעיה לבין הדוד, והן של הטילים שברצונם לעשות, מהדהדים באופן יחידאי לתיאור שריו של דוד ותחומי אחריותם בדברי הימים, וכן לתיאור ניצבי שלמה בספר מלכים:

שיר השירים פרקים ב'-ח'	מלכים א פרק ד', דברי הימים א פרק כ"ז
אֲנִי חִבַּצְלַת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשְׁנַת הָעֵמְקִים (ב', א)	וְעַל הַבְּקָר הָרְעִים בְּשָׁרוֹן שֹׁטְרִי [שְׁרִטִי קְרִי] הַשָּׁרוֹנִי וְעַל הַבְּקָר בְּעֵמְקִים שָׁפֵט בֶּן עֲדָלִי (דה"א כ"ז, כט)
מִהַּ יָפוּ דְדִיךְ אַחֲתִי כְּלָהּ מִה טָבוּ דְדִיךְ מֵיִן וְרִיחַ שְׁמֹנֶיךָ מִכָּל בְּשָׂמִים. נִפְתַּ תִּטְּפְנָה שְׁפָתוֹתֶיךָ כְּלָהּ דִּבְשׁ וְחָלֵב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ וְרִיחַ שְׁלֹמֶיךָ כְּרִיחַ לְבָנוֹן (ד', י-יא; ראו גם פרק ה', יג) ¹²	בֶּן אֲבִינֶדָב כָּל נִפְתַּ דָּאָר טָפַת בַּת שְׁלֹמָה הִיְתָה לוֹ לְאִשָּׁה... אַחֲרֵימַעַן בְּנִפְתָּלִי גַם הוּא לָקַח אֶת בְּשִׁמַּת בַּת שְׁלֹמָה לְאִשָּׁה (מל"א ד', טו)

10 ראו הערה 8 לעיל.

11 "אהבה אמתית היא חיפוש מתמיד של האהובים זה אחרי זה, חוויה מתמשכת שאין לה סוף. הספר הסתיים בציפייה להמשך ההתקשרות בין האיש לאישה, משום שזו דרכה של אהבה אמתית. היא תמיד שואפת ליותר, לחיבור גדול יותר, לקשר עמוק יותר" (עסיס [לעיל, הערה 7], עמ' 200-201).

12 כמו כן, ישנו דמיון בין שמוניהם של שניים מהניצבים, 'בן אבינדב' ו'עמינדב', וכן של מקומות גיאוגרפיים המשולבים ברשימת הניצבים, לבין השיר על השולמית: "בֶּן אֲבִינֶדָב כָּל נִפְתַּ דָּאָר טָפַת בַּת שְׁלֹמָה הִיְתָה לוֹ לְאִשָּׁה. בְּעָנָה בֶּן אַחֲחִילוֹד תַּעֲנֶנּוּ וּמִגִּדוֹ וְכָל בֵּית שְׁאֵן אֲשֶׁר אֲצַל צְרַתְנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעָאֵל מִבֵּית שְׁאֵן עַד

שיר השירים פרקים ב'-ח'	מלכים א פרק ד', דברי הימים א פרק כ"ז
לְכֵה דוֹדֵי נִצָּא הַשְּׂדֵה נְלִינָה בְּכַפְרִים. נְשִׁכִּימָה לְכַרְמִים נְרָאָה אִם פְּרָחָה הַגֶּפֶן פִּתַח הַסְּמֶדֶר הַנִּצְו הַרְמוֹנִים שָׁם אֶתְּנוּ אֶת דְּדֵי לֶךְ (ז', יב-יג)	... וְעַל הָאֲצֵרוֹת בְּשֵׂדֵה בְּעָרִים וּבְכַפְרִים וּבְמִגְדָּלוֹת יְהוֹנָתָן בֶּן עֲזִיָּהוּ... וְעַל הַכְּרָמִים שְׁמַעִי הַרְמָתִי... (דה"א כ"ז, כה-כז)
שִׁימְנֵי כַחוֹתֶם עַל לִבְךָ כַחוֹתֶם עַל זְרוּעֶךָ כִּי עֵזָה כְּמוֹת אֵהָבָה קֶשֶׁה כְּשֵׂאוֹל קִנְיָה רְשָׁפִיהָ רְשָׁפִי אִשׁ שְׁלֵהֲבִתֶּיהָ. מִיָּם רְבִים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֵהָבָה וַיִּנְהָרוּ לֹא יִשְׁטַפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֵהָבָה בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ (ח', ו-ז)	וְעַל אֲצֵרוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזָמוֹת בֶּן עֲדִיאֵל... (דה"א כ"ז, כה)

דומה שהמסר העולה מהשוואה זו הוא שיש יתרון לאהבתם של הדוד והרעיה על פני נכסי המלך. אהבתם העזה כמוות של הדוד והרעיה, שווה יותר מכל אוצרותיו של עֲזָמוֹת; הטיולים המשותפים של בני הזוג במרחבי הארץ עולים בערכם על כל עדריו ושדותיו הרבים של המלך; ריחה של הרעיה עדיף בהרבה מהנישואין (הפוליטיים)¹³ של בנותיו של שלמה.

ד

ישנו דמיון רב בין תיאור כלי המקדש שעשה שלמה, בייחוד הים, העמודים יכון ובוועז והפרוכת, לבין שני השירים בהם מתאר הדוד את גופה של הרעיה:

שיר השירים פרקים ד'-ז'	מלכים א פרק ז'
כְּחוֹט הַשָּׁנִי שִׁפְתֵיךָ וּמִדְּבָרֶיךָ נֶאֱוָה כְּפֶלַח הַרְמוֹן רִקְתֶּךָ מִבְּעַד לְצַמְתֶּךָ. כְּמִגְדָּל דָּוִד צִנְאָרְךָ בְּנֵי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלְף הַמָּגֵן תְּלוּי עָלָיו כֹּל שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים. שָׁנִי שְׂדֵיךָ כְּשָׁנֵי עֲפָרִים תְּאוּמֵי צְבִיָּה הַרְוֵעִים בְּשׁוֹשָׁנִים (ד', ג-ה)	וַיִּצַר אֶת שָׁנֵי הָעֲמוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעֲמוּד הָאֶחָד וְחוֹט שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסַב אֶת הָעֲמוּד הַשָּׁנִי ... וְכִתְרֹת עַל שָׁנֵי הָעֲמוּדִים גַּם מִמַּעַל מְלַעֲמַת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעִבְרָ שִׁבְכָה [הַשְּׂבָכָה קָרִי] וְהַרְמוֹנִים מְאֵתִים טָרִים סָבִיב עַל הַכִּתְרֹת הַשָּׁנִית... וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן ... (טו-טז) ¹⁴

אָבֵל **מְחֹלָה** עַד מַעְבָּר לְקִמְעָם... **אֲחִינֹדָב** בֶּן עֲדָא **מִחְנִימָה** (מל"א ד', יא-יד) - "לֹא יִדְעֵתִי נְפִשִׁי שְׁמִתְנִי מִרְכָּבוֹת **עַמִּי נְדִיב**... שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי הַשְּׂוֹלְמִית שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי וְנַחֲזָה בְּךָ מִה תַּחֲזוּ בְּשׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמְּחַנְיָם. מִה יָפוּ פְעֻמֶיךָ בְּנִעְלָמִים **בַּת נְדִיב** חֲמוּקֵי יִרְכִיךָ כְּמוֹ תְּלָאִים מַעֲשֵׂה יָדֵי אֶמֶן" (שה"ש ו', יב-ז', ב).

¹³ תודה לאבי מורי על הצעה זו להסבר קווי הדמיון לבנות שלמה הנשואות לניצבים.

¹⁴ דמיון נוסף בין העמודים לבין דימוי הרעיה הוא המילה החריגה (בהקשר לעמודים) 'בטן', בצד השושנים: "וְכִתְרֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֵׂה **שׁוֹשָׁן** בְּאוֹלָם אַרְבַּע אַמּוֹת. וְכִתְרֹת עַל שָׁנֵי הָעֲמוּדִים גַּם מִמַּעַל

שיר השירים פרקים ד'-ז'	מלכים א פרק ז'
לְחַזְקוֹ בְּעָרוֹגַת הַבָּשָׂם מִגְדָּלוֹת מְרֻקָּחִים שְׁפָתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נְטֹפּוֹת מוֹר עֵבֶר (ה', יג)	וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם... וַעֲבָדוּ טַפַּח וּשְׁפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׁפָת כּוֹס פָּרַח שׁוֹשֵׁן אֲלֹפִים בַּת יָכִיל (כג-כו)
רֵאשִׁיף עֲלֶיךָ כְּכַרְמֵל וְדָלַת רֵאשִׁיף כְּאַרְגָּמָן מִלֶּךָ אֲסוּר בְּרֵהִטִּים (ז', ו) ¹⁵	וַיַּעַשׂ אֶת הַפְּרָכֶת תַּחֲלַת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל עָלָיו כְּרוֹבִים (יד)

כמו כן, ישנם קווי דמיון בין תיאורה של הרעיה את הדוד לבין תיאור עושרו של שלמה במל"א פרק י'. קווי הדמיון הם במילים נדירות המופיעות בשני המקומות - פז/מופז, תרשיש, שן, וכן בשימוש במילים נפוצות יותר **ששילובם** בתוך טקסט קצר בשני המקומות - מלכים ושיר השירים - בולט בייחודו:

שיר השירים פרק ה'	מלכים א פרק י'
רֵאשִׁוּ כְּתָם פֶּז קִצְוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב. יָדָיו גְּלִילִי ¹⁶ זָהָב מִמְּלָאִים בַּתְּרִשִׁישׁ מַעֲיֹ עֵשֶׂת שֵׁן מַעֲלַפֶּת סְפִירִים. עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מַיִם רַחְצוֹת בְּחֶלֶב יִשְׁבוֹת עַל מְלָאֵת. לְחַזְקוֹ בְּעָרוֹגַת הַבָּשָׂם מִגְדָּלוֹת מְרֻקָּחִים שְׁפָתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נְטֹפּוֹת מוֹר עֵבֶר. שׁוֹקִיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנָי פֶּז מְרָאֵהוּ כְּלִבְנוֹן בְּחוֹר כְּאַרְזִים (יא-טו)	וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף שֵׁן גָּדוֹל וַיַּצְפֵּהוּ זָהָב מוֹפֵז. שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכֶּסֶף וְרֵאשׁ עֶגְל לַכֶּסֶף מֵאַחֲרָיו וַיִּדַּת מִזָּה וּמִזָּה אֶל מְקוֹם הַשְּׁבֵת וּשְׁנַיִם אֲרִיֹת עַמּוּדִים אֲצֶל הַיְדוֹת... וַיִּגְדֵּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מְלָכֵי הָאָרֶץ לְעֵשֶׂר וּלְחֻכְמָה. כִּי אֲנִי תְרִשִׁישׁ לְמֶלֶךְ בָּיָם... וְכָל הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת פָּנָי שְׁלֹמֹה... וְהֵמָּה מִבְּאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶּסֶף וְכָלֵי זָהָב וּשְׁלָמוֹת וְנִשְׁק וּבִשְׂמִים... וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאֲבָנִים וְאֶת הָאַרְזִים נָתַן כְּשֻׁקִים אֲשֶׁר בַּשְּׂפֵלָה לְרֵב (ד-כז)

מלעמית הַבָּטָן אֲשֶׁר לַעֲבֹר שִׁבְכָה [הַשְּׂבָכָה קרִי]... " (מל"א ז', כ), לעומת בטנה של הרעיה: "בַּטָּנָה עֲרַמַת חֲטִים סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים" (שה"ש ז', ג).

15 פסוק זה מוסבר ע"י ברזלי כחלק מ'פסוקי שלמה': "החתימה 'מלך אסור ברהטים' אינה חלק מתיאור השולמית, אלא תוספת שבאה לבטא את הניגוד בינה לבין המלך. היא מחוללת, משוחררת וחופשית, והוא למרבה האירוניה כבול (=אסור) לארמונו, לעיסוקיו ולתשמישיו" (ברזלי, עמ' 59). אפשר לטעון שפסוק זה אינו קשור לשלמה דווקא, שהרי הוא מתאר 'מלך' בלא ה"א הידיעה, בניגוד לשאר 'פסוקי שלמה' בשיר השירים, בהם הכינויים 'המלך/שלמה' רומזים לאישיות מסוימת. פסוק זה רומז אולי לכך שכל מלך - ואין זה משנה איזה מלך בדיוק - הוא מוגבל ו'אסור ברהטים', כחלק מהגדרת תפקידו וכובד עיסוקיו. אבל לאור קווי הדמיון שהוצגו בטבלה לפרוכת, נראה שגם כאן 'מֶלֶךְ אֲסוּר בְּרֵהִטִּים' רומז דווקא לשלמה שהפרוכת שעשה לפני הדביר, נרמזת בספר מלכים ובספר דברי הימים בעזרת מילים המתקשרות לעשיית קשרים - רתוקות ושרשרות: "וַיִּצְפֹּץ שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר וַיַּעֲבֵר בְּרִיתִיּוֹת [בְּרִיתִיּוֹת קרִי] זָהָב לְפָנָי הַדְּבִיר וַיַּצְפֵּהוּ זָהָב" (מל"א ו', כא); "וַיַּעַשׂ שְׂרָשָׁרוֹת בְּדָבִיר וַיִּתֵּן עַל רֵאשׁ הָעַמּוּדִים וַיַּעַשׂ רְמוֹנִים מִמָּה וַיִּתֵּן בְּשָׂרְשָׁרוֹת" (דה"ב ג', טז; להקבלה רתק/אסור השונו נחום ג', י - תהלים קמ"ט, ח).

16 המילה 'גלילים' מופיעה גם בתיאור הדלתות של שלמה (מל"א ו', לד-לה). לבד משני מקומות אלו, היא

גם כאן, דומה שהמסר העולה מהדמיון בין תיאור הדוד והרעיה לבין תיאור עושר שלמה, נועד להנגיד ביניהם ולהדגיש שבעיני הדוד והרעיה, העושר האמיתי נמצא בבן הזוג, והאהבה ביניהם, שווה יותר מאלפי זהב וכסף של המלך.¹⁷

סיכום

יואב ברזלי הציע שהזיקות בין תיאורי האהבה בשיר השירים לתיאור עושרו וחייו האישיים של שלמה, נועדו להראות על דרך הניגוד מהי האהבה הראויה ומהי איננה האהבה הראויה. במאמרנו מצאנו ביטוי לרעיון זה במקומות נוספים. הצגנו את הניגוד בין מערכת היחסים של דוד ואבישג, שיש בה קרבה אך לא אינטימיות, לבין הקרבה והאהבה בין הדוד והרעיה; הראינו כיצד 'יריעות שלמה' ובית הארזים רומזים לניגוד בין מערכת יחסים הקשורה לבית קבע, המיוצגת על ידי שלמה, לבין הדוד, המדומה לצבי או לעופר האילים המייצגים מערכת יחסים שלעולם אינה שוקטת ואינה נחה על השמרים, אלא תמיד שומרת על התקדמות ועל דינמיות; ולבסוף, ראינו כיצד האוהבים רואים זה בזה את חזות הכול ובעיניהם כל הונו של המלך אינו שווה לאהבה ביניהם.

מופיעה רק עוד פעם אחת, במגילת אסתר (אסתר א', ו).

17 ניתן להוסיף לקווי דמיון אלו את הדמיון לבית יער הלבנון: "שׁוֹקֵי עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנֵי פֶז מְרָאָהוּ כְּלִבְנוֹן בְּחֹר כְּאַרְזִים" (שה"ש ה', טו); "וַיִּבֶן אֶת בַּיִת יְעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אֲמָה וְחֲמִשִּׁים אֲמָה רְחֹבוֹ וּשְׁלֹשִׁים אֲמָה קוֹמְתוֹ עַל אֲרְבָּעָה טוּרֵי עֲמוּדֵי אֲרָזִים וְכִרְתוֹת אֲרָזִים עַל הָעֲמוּדִים... וּמִיִּסְדֵּי אֲבָנִים קָרוֹת אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אֲבָנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאֲבָנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת" (ז', ב-י). כמו כן, כנגד השימוש היחידאי בשורש "על"ה כדי לתאר את עיטור הבית בתמרים: "וַיַּעַל עָלָיו תַּמְרִים וְשִׁרְשְׁרוֹת" (דה"ב ג, ה), וכן תיאור אחיזת הבית בעצים: "וַיֶּאֱחֶזֶת אֶת הַבַּיִת בְּעֵצֵי אֲרָזִים" (מל"א ו', י) מקביל להמשלת הרעיה לתמר, שהדוד מבקש לעלות בו ולאחוז בו: "אֶמְרָתִי אֶעֱלֶה בְּתַמָּר אַחְזָה בְּסַנְסֶנְיֹו" (שה"ש ז', ט). כמו כן, כנגד בית המקדש, שיש בו רימונים (מל"א ז', יח), פרחים (מל"א ז', כו), ו"מְקַלְעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים" (מל"א ו, יח), שהם, לפי הפירוש המקובל, פרחים (ראו רש"י על אתר), מתארת הרעיה את אהבתם הקשורה לבלבוב הפרחים: "נִשְׁכַּפְיָמָה לְכַרְמִים נִרְאָה אִם פְּרָחָה הִגְפָן פֶּתַח הַסְּמֶדֶר הַנְּצוֹ הַרְמוֹנִים שֵׁם אֶתָּן אֶת דָּדִי לָךְ" (שה"ש ז', יג).